

historická revue

cena | 3,50 €

pre predplatiteľov

cena 2,80 €

ročník XXVII

3 | 2016

Vedecko-populárny časopis o dejinách
www.historickarevue.com

Jozef TISO

Na vrchole moci
a zodpovednosti

**Ferdinand
ĎURČANSKÝ**

Plány medzi snom
a realitou

Alexander MACH

Unikol šibenici

Vojtech TUKA

Dvakrát pred súdom

**Franz
KARMASIN**

Hitlerova pravá
ruka na Slovensku

**Alois
BRUNNER**

a osud
slovenských
Židov

**Augustín
MORÁVEK**

Muž, čo riadil
arizáciu

MOCNÍ MUŽI Slovenského štátu

VOJTECH TUKA

Nečitateľný kariérny obojživelník?

autor | ANTON HRUBOŇ

Maďarón, radikál, nacistický kolaborant, kat slovenských Židov, Tisov nepriateľ. To sú len niektoré z prívlastkov prisudzované druhému mužovi Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945. Aj keď všetky z nich skutočne aspoň čiastočne vystihujú osobnostný profil Vojtecha Tuku, svojou podstatou pomáhajú túto všeobecne málo známú postavu viac škatuľkovať než vecne dekódovať jej zástoj v domácej politike.

Ked' sa 20. augusta 1946 v tom čase 66-ročný sivovlasý starec poháňajúc dúšky poslednej cigarety pripravoval na popravu, sotva niekto na Slovensku uronil nad osudom bývalého premiéra a ministra zahraničných vecí slzu. Vojtech Tuka prežil život v akomsi vnútornom exile. Myšlienky a vízie strúhané z hlavy intelektuála

boli pre širšie masy ťažkopádne, málo zrozumiteľné. Chýbala im iskra jednoduchosti a priamočiarosti, a preto zostával po celú kariéru v službách ľudovej strany v tieni Andreja Hlinku či Jozefa Tisa. Navyše, o Tukovej „národnej počestnosti“ mala verejnosť odôvodnené pochybnosti, čo mu na popularite a utváraní pozitívneho

▲ **VOJTECH TUKA (1880 – 1946)**
– HLAVNÝ PREDSTAVITEĽ
TZV. RADIKÁLNEHO KRÍDLA HSĽS

imidžu v kolektívnom vedomí nijako neprospievalo.

PŮVOD A REČOVÝ HENDIKEP

Vojtech Tuka patril v čase existencie slovenského štátu ku generácii najstarším aktívnym politikom. Podobne ako väčšina tzv. vlašných Slovákov spred roku 1918 ani on v dobe Rakúsko-uhorskej monarchie nedával príliš najavo svoj slovenský pôvod. Syn učiteľa Antona Tuku a matky Heleny, rod. Černej pochádzal z multikultúr-

◀ **ARMÁDA BOLA JEDNA ZO SÚČASTÍ VLÁDNEJ PROPAGANDY. PRÁVE VOJTECH TUKA Z POZÍCIE MINISTRA ZAHRANIČNÝCH VECÍ PODPOROVAL ZAPOJENIE SLOVENSKÝCH VOJAKOV DO VOJNOVÝCH OPERÁCIÍ TRETEJ RÍŠE.**

mocní muži Slovenského štátu

neho prostredia stredoslovenského banského regiónu (narodil sa v Štiavnických Baniach, vtedajšom Piargu), kde popri slovenčine dominoval nemecký a maďarský jazyk. Z hľadiska identity sa od raného detstva formoval ako uhorský vlastenec. Už jeho otec bol pomadárčeným Slovákom a na mladého Vojtecha/Bélu sa slovenčina lepila pomerne ťažko. Štúdium práva v Budapešti, študijné pobyty v Paríži a Berlíne a po výkone právnického povolania v praxi (1900 – 1907) následné pôsobenie v akademickom prostredí v Pécsi a na Alžbetinskej univerzite v prevažne maďarsko-nemeckom Prešporku mali na Tukove vyjadrovacie schopnosti veľký vplyv. Nedá sa povedať, že by slovensky vôbec nerozumel, v praktickom živote však jazyk používal pomenej. To sa prirodzene odzrkadlilo na silnom nosovkovom akcente, ktorého sa nikdy nezbavil.

Nie práve irečitá slovenčina, nesúca stopy ťahavej maďarskej výslovnosti, nebola medzi predstaviteľmi slovenského autonomistického hnutia v 20. – 30. rokoch ojedinelá. Dozvuky pôsobenia v maďarskom kultúrnym prostredí pred rokom 1918 boli znateľné aj z vyjadrovania Alexandra Macha a čiastočne dokonca Andreja Hlinku. V Tukovom prípade by zrejme rečový hendikep ustúpil do úzadia, keby svoje väzby s Maďarskom definitívne prerušil a nedal sa do služieb síl, usilujúcich sa o dezintegráciu Československej republiky. Tukove podozrivé styky so zahraničím viedli v konečnom dôsledku k obvineniu z rozbiťajstva, za ktoré bol v októbri 1929 odsúdený na 15 rokov odňatia slobody.

TUKA A ČESKOSLOVENSKO

Keď chceme preniknúť ku koreňom logiky revolucionárstva šedej eminencie ľudáckej politiky, prejavujúceho sa najväčšmi v 20. a na prelome 30. a 40. rokov, musíme sa vrátiť na počiatok 20. storočia. Vojtech Tuka patril po vzniku ČSR k nepatrnej skupinke intelektuálov slovenského pôvodu, ktorých malo Slovensko krajný nedostatok. Dôvody jeho averzie k Československu v podobe, v akej jestvovalo po roku 1918, možno v zásade identifikovať v troch aspektoch.

Prvou príčinou boli osobné pohnútky. Tuka očakával, že po vzniku ČSR nebu-

SLOVENSKÍ JUNÁCI V TRADIČNÝCH KROJOCH A S FAŠISTICKÝM POZDRAVOM „NA STRÁŽ!“ – BEZNÁ SÚČASŤ ŠTÁTOM ORGANIZOVANÝCH OSLÁV A MANIFESTÁCIÍ

de mať problém sa okamžite zamestnať v akademickej sfére. Hoci sa prihlásil k novému štátu, nebolo mu umožnené pokračovať v univerzitnej kariére. Novozaložená Univerzita Komenského v Bratislave neprejavila o služby profesora práva s prouhorskou minulosťou záujem. Fakultná komisia Tukovu žiadosť odmietla s odôvodnením, že doposiaľ nepreukázal žiadnu vedeckú ani verejnú aktivitu v slovenskom jazyku. Akademická prax z čias monarchie mu vyšla prakticky navivoč.

Za neprijatím Vojtecha Tuku do zamestnaneckého pomeru na Univerzite Komenského stá-

la aj iná skutočnosť než len prouhorská (resp. v očiach československého režimu maďarská) minulosť. Tuka si ako znalec medzinárodného práva nerobil ilúzie o stabilite mnohonárodnostných štátov, akým bolo Rakúsko-Uhorsko i Československo a názorovo sa už od druhej dekady 20. storočia zaraďoval medzi federalistov. Zatiaľ čo myšlienku federalizácie podporovali na sklonku existencie monarchie plánovaný nástupca na tróne František Ferdinand i posledný cisár Karol I. (v Uhorsku známy ako kráľ Karol IV.), vládne špičky v ČSR považovali návrhy na uvoľnenie centralistického modelu usporiadania česko-slovenského štátu za rozvracačstvo republiky. Tuka sa s koncepciou unitárneho štátu jednotného československého národa nevedel stotožniť, čo viac či menej diplomaticky zdôrazňoval na rôznych fórach už od vzniku Československa. Inými slovami, štát v danej podobe sa mu javil ako reinkarnácia dlhodobého neživotaschopného útvaru, v ktorom

sa len budú v pozmenenej podobe znovu kopíť národnostné problémy Rakúsko-Uhorska, akurát v kontexte nových geografických hraníc a pod čepcom novej národnostnej ideológie. To predstavovalo druhý dôvod

KARIKATURA VOJTECHA TUKA, STYLIZOVANÉHO DO PODOBY TEMNEJ POSTAVY VRAHA ČESKO-SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Vojtech Tuka

**„TISO – TUKA, JEDNA RUKA!“
PODOBNE VÝJAVY MALI EVOKOVAŤ
TESNÚ SPOLUPRÁCU PREDSTAVITEĽOV
REŽIMU. V SKUTOČNOSTI SA MEDZI
NIMI ODOHRAVAL TVRDÝ BOJ O MOC.**

Tukových nesympatií k „Masarykovmu“ Československu.

Tretiu príčinu možno hľadať v jeho duchovnej nespriaznenosti s ČSR. Vojtech Tuka a spolu s ním značná časť slovenskej spoločnosti pociťoval po roku 1918 omnoho väčšiu náklonnosť k maďarskej než českej kultúre a mentalite, čo bol dôsledok stáročného súžitia v Uhorsku. Slovenskú a maďarskú spoločnosť, samozrejme, niektoré trecie body rozdeľovali (najmä jazyk a s ním spätý maďarizačný proces plošne nastartovaný od 60. rokov 19. storočia), no vo svojej podstate ich toho viac spájalo. Tuka bol hlboko veriacim katolíkom a k myšlienkam sekularizmu, husitizmu, socializmu a liberalizmu, vanúcim z českých krajín, zastával priam nepriateľské stanovisko. Keď uvážime, že pokrokové idey podporovala samotná tzv. hradná politika, niet divu, prečo si Tuka vytvoril medzi spomenutými myšlienkami, Čechmi a Československom známenko rovnosti. Z tohto stereotypu neskôr vyvierali zovšeobecňujúce uzávery o českom národe a „českej“ politike, ku ktorým dospel a podľa ktorých vykonával svoje zahraničnopolitické aktivity.

Ak by sme mali pomenovať nosný motiv Tukovej politickej činnosti po vstupe do Slovenskej ľudovej strany roku 1922, bolo ním úsilie o hľadanie alternatívneho štátoprávného postavenia Slovenska. To ho už v prvej polovici 20. rokov priviedlo na šikmú plochu spolupráce s maďarskými vládnymi kruhmi. Obe strany spájali jeden

spoločný cieľ: nájsť Slovensku inú formu existencie ako v centralizovanom československom štáte. Kým Budapešť mierila k revízii Trianonu a obnoveniu uhorských hraníc, Tuka zrejme nemal úplne jasnú predstavu o budúcnosti Slovenska mimo ČSR. Pokiaľ uvažoval – ako sa diskutuje najčastejšie – o pripojení Slovenska k Maďarsku, v rámci ktorého by získalo autonómiu, bola by to medvedia služba. Maďarsko počas vlády regenta Mik-

Rozporuplný radikál sa nebránil docieľiť autonómiu Slovenska dokonca ani krvavou cestou, a to ozbrojeným povstaním za vhodnej medzinárodnopolitickej situácie.

lósa Horthyho za Československom ekonomicky zaostávalo, kvalita života obyvateľov nedosahovala úrovne ČSR a všestranný slobodný národno-kultúrny život Slovákov a nemaďarských menšín by bol po pripojení k južnému susedovi veľmi neistý.

ROZVRACÁČ ČESKOSLOVENSKEHO ŠTÁTU

Aktivity proti republike, ku ktorým sa Tuka napokon priznal v dokumente adresovanom Edvardovi Benešovi s názvom Dôverná správa o protištátnej činnosti v rokoch 1919 – 1927, nikdy nerealizoval oficiálne s mandátom Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. O jeho pochybných zahraničných cestách sa však v HSLS prinajmenšom

v náznakoch vedelo. V konečnom dôsledku, Tuka nebol jediným ľudákom, využívaným zahraničnou iredentou (z celej enklávy spomeňme Františka Jehlicsku či Františka Ungera).

Tuka svojimi tajnými stykmi a politickým čachrovaním poza Hlinkov chrbát spôsoboval rozpory vo vnútri vlastnej strany. Okrem odôvodnených starostí ľudákov okolo Ferdinanda Jurigu a Floriána Tománka o kredit HSLS na československej politickej scéne polarizoval Tuka stranu aj v otázke jednotnej stratégie presadenia autonómie, čo tvorilo hlavný cieľ ľudáckej politiky v období Prvej republiky. Kým tzv. konštruktívni ľudáci chceli autonómiu dosiahnuť dialógom a parlamentnou cestou i za cenu vstupu do vlády (na znak lojality k ČSR), Tuka vstup do vlády odmietal a staval sa za radikálne, nediplomatické vybojovanie samosprávy pre Slovensko. V tomto neústupčivom postoji sa prejavila Tukova vášeň pre revolučnosť, nadýchaná mystickými vidinami nutného kolapsu „zdegenerovaného“ systému. Rozporuplný radikál sa nebránil docieľiť autonómiu Slovenska dokonca ani krvavou cestou, a to ozbrojeným povstaním za vhodnej medzinárodnopolitickej situácie. Boli to však viac-menej fantastické predstavy. Puč nemal z vojenského hľa-

diska ani len minimálne vyhliadky na úspech a je vysoko pravdepodobné, že kontrarozvedka by ho odhalila skôr, ako by stihol vypuknúť.

Približne v tomto období Tuka definitívne opustil ring demokracie, hoci jej nikdy nijako zvlášť nedrúkoval. Sledujúc domáci vývoj prepletený aférami vládnych strán a koróziu pluralitných systémov v Európe sa nechal opantať novým prúdom politiky 20. storočia – fašizmom. V spolupráci s Alexandrom Machom, Antonom Sznackým, Vojtechom Hudecom a inými mladými autonomistami rozširoval základné fašistické myšlienky, pretlmočené do jednoduchých hesiel, medzi širšie audiórium – menovite medzi príslušníkov Rodobraný, pridruženej

mocní muži Slovenského štátu

paramilitantnej organizácie ľudovej strany. Záchrancu Európy videl v Benitovi Mussolinim, ktorý dokázal v priebehu pár rokov pretvoriť Taliansko na štát, aký Tuka považoval za téměř dokonalý – liberálna opozícia bola rozdrvená, socialisti a komunisti v žalároch, nacionalizmus štátnou ideológiou a kresťanstvo napriek počiatočným rozporom s cirkvou tolerované. Tukove ambície Rodobranu časom organizačne a ideologicky prebudoval podľa vzoru talianskych Dobrovoľníckych milícií pre národnú bezpečnosť (skrátene nazývané čiernokošeliari) vychádzali z utopických predstáv, že práve on sa stane vodcom slovenskej revolúcie, podobnej „pochodu na Rím“ a rodobranci, vedení pevnou rukou disciplíny, budú jej hybnou silou. Policajné orgány v 20. rokoch skutočne zaznamenali vyzbrojovanie rodobrancov obuškami a na niektorých miestach i loveckými zbraňami. To však stačilo nanajvýš na poličné šarvátky s komunistami či párhodinové hranie sa na prevrat, nie na skutočný puč.

SÚD A VÄZENIE

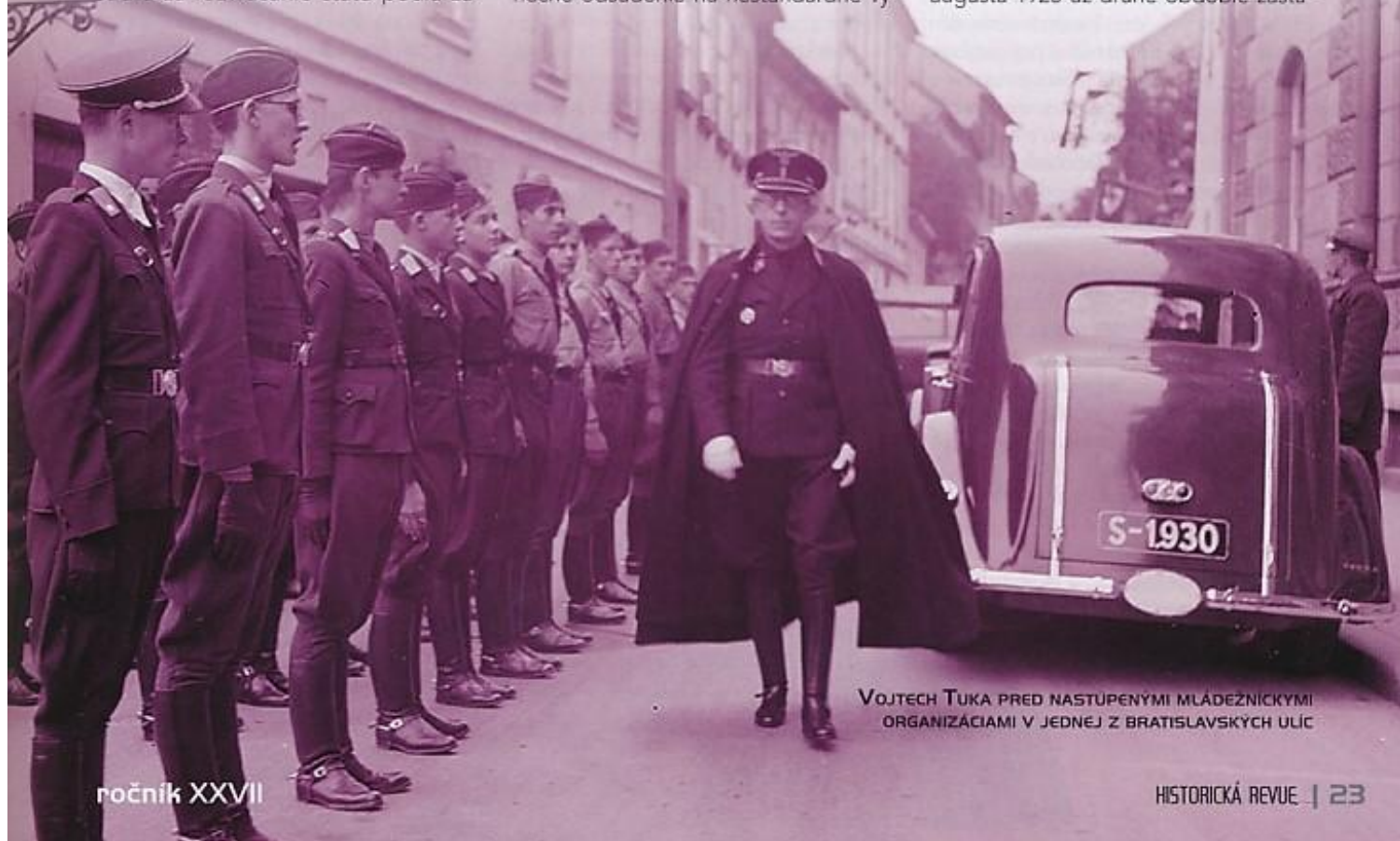
Vojtech Tuka ako teoretik nacionalistickej revolúcie nemohol svoje hypotetické plány dotiahnuť do konca. V roku 1929 bol postavený pred súd a za rozvracanie štátu podľa zá-

NIELEN ARMÁDA, HUNKOVA GARDA ČI NAPRIKLAĐ SLOVENSKÁ PRACOVNÁ SLUŽBA MALI REPREZENTOVAŤ MOC A IDEOLÓGIU REŽIMU. PODOBNE SA MUSELI ORGANIZOVAŤ AJ ŽENSKÉ ČI MLÁDEŽNÍCKE ZDružENIA V TZV. HUNKOVEJ MLÁDEŽI A V TZV. VODCOVSKÝCH ŠKOLÁCH.

kona na ochranu republiky č. 50/23 odsúdený na 15 rokov väzenia. Proces sa stal vôbec najsledovanejšou prvorepublikovou politickou kauzou so vzťahom k Slovensku. Tukovo nepodmienené odsúdenie na neštandardne vy-

soký trest sa nezaobišlo bez dôsledkov. Tuka v tom čase totiž nebol hociakým. Až do pozbavenia imunity sedel od novembra 1925 v parlamente ako poslanec za HSĽS, v ktorej od augusta 1923 už druhé obdobie zastá-

VOJTECH TUKA PRED NASTUPENÝMI MLÁDEŽNÍCKYMI ORGANIZÁCIAMI V JEDNEJ Z BRATISLAVSKÝCH ULÍC

O VYMEŇOVANIE VOJTecha TUKA DO POZÍCIE MINISTRA ZAHRANIČNÝCH VECÍ SA POSTARAL PREDOVŠETKÝM ADOLF HITLER

val funkciu podpredsedu. Delikátnosť kauzy podčiarkoval fakt, že ľudáci tvorili od roku 1927 súčasť vládnej koalície kabinetov Antonína Švehlu a Františka Udržala. Otázka Tukovej viny či nevinu sa v chápaní predsedu HSLS ukazovala ako principiálny problém česko-slovenského pomeru. Andrej Hlinka, ktorý Tukovi bezhranične dôveroval, si kauzu vykladal po svojom: buď to Česi myslia so Slovenskom a Slovákmi dobre a proces sa uzavrie ako hlúpe nedorozumenie, alebo Tuku naozaj odsúdia, čím len česká politika potvrdí svoju neúprimnosť a vypočítavosť voči „východným bratom“.

Súd nedisponoval dostatočnými dôkazmi o protištátnej činnosti Vojtechu Tuku, pretože dokumenty a poznatky zhromaždené tajnou službou nemohli byť použité ako dôkazový materiál. Obžalovaný tak získaval renomé obete politického monsterprocesu a martýra v boji za autonómiu Slovenska. Obžaloba bez presvedčivých dôkazov, ako aj štýl vedenia procesu roz-

hodne neutvárali o československej justícii dobrú reputáciu ani pred očami zahraničných pozorovateľov. Ešte citlivejšie prežívali Tukovo súdenie a odsúdenie príslušníci mladej ľudáckej generácie Karol Sidor, Alexander Mach či Ferdinand Ďurčanský. Tí sa v priebehu 30. rokov vypracovali na vedúce postavy autonomistického hnutia a takpovediac prevzali štafetový kolík po svojom zatvorenom guruovi. Hlavne pre prvých dvoch bol politickým mentorom a doslova nedotknuteľnou osobou. Pod Tukovým vedením začínali v redakcii Slováka a veľa sa od neho naučili. Je preto logické, že po celú dobu Tukovho väzenia pestovali v mysliach či-

tateľov hojne čítaných periodík HSLS kult obeť tohto inak dvojtvárneho politika.

Vojtech Tuka strávil vo väzeniach v Leopoldove a na Pankráci temer osem rokov. Napriek váhaniu ministra spravodlivosti Ivana Dérerera dostal 3. júna 1937 od prezidenta Edvarda Beneša podmienenú amnestiu. Z Prahy bol premiestnený do Plzne, kde mu prideliť trojizbový byt a aj keď mu slobodný pohyb po republike znemožňoval uvalený policajný dozor, predseda sa postupne zaraďoval do života mimo štyroch stien väznice. Najskôr pracoval vo väzenskej knižnici, neskôr ako pomocná sila na krajskom súde, pričom popri tom sa mohol venovať svojej najväčšej záľube – vede. Umiestnenie Tuku do Plzne, kam sa za ním presťahovala i jeho manželka, malo svoje opodstatnenie. Mesť ležiace na samom západe republiky bolo dostatočnou zárukou, že jeho kontakty so Slovenskom zostanú obmedzené, a tak sa, ako sľúbil pri podmienenom prepustení, nebude politicky angažovať. Tento sľub v prvých mesiacoch poctivo plnil.

KARIKATÚRA ZOBRAZUJÚCA VOJTecha TUKA AKO ZÁKERNÉHO DIABLA

mocní muži Slovenského štátu

NÁVRAT DO VYSOKEJ POLITIKY

Homo politicus, akým Tuka bezpochyby bol, však nemohol dlho zostať mimo politického diania. Jeho návrat urýchlili udalosti súvisiace s medzinárodnou i vnútropolitickou krízou rokov 1938/1939. Po mníchovskom diktáte a bleskovej zmene spoločensko-politických pomerov v ČSR sa v októbri 1938 vrátil na Slovensko, kde sa po vyhlásení autonómie ujala moci Hlinkova slovenská ľudová strana. Pomerne mladá a medzinárodne neostriehaná vládna garnitúra si robila nádeje, že Tuka jej svojimi skúsenosťami vypomôže pri prebiehajúcich rokovaníach s Maďarskom (resp. totalitnými veľmocami) o úprave slovensko-maďarskej hranice. Nepomohla však ani Tukova znalosť cudzích jazykov, ani kontakty vo Viedni. Prvá Viedenská arbitráž z 2. novembra 1938 dopadla pre Slovensko katastrofálne.

Ďalšia rana pre okypené Česko-Slovensko v podobe straty južného Slovenska a časti Zakarpatskej Ukrajiny (Podkarpatskej Rusi) Tuku utvrdila vo viacerých zásadných názoroch. Po prvé, definitívne prestal veriť v životaschopnosť ČSR, čím sa vlastne len vnútorne ubezpečil o správnosti svojich dávnejších návrhov na reformu usporiadania republiky (ešte začiatkom 20. rokov navrhoval ČSR prebudovať na konfederáciu). Po druhé, udalosti z jesene 1938 v ňom umocnili presvedčenie, že demokracia je na úpadku a po Maďarsku, Taliansku, Španielsku, Poľsku, Litve, Portugalsku, Juhoslávii, Nemecku, Rakúsku

a Rumunsku sa aj Česko-Slovensko musí nutne vydať chodníkmi autoritatívneho režimu. Po tretie, pánom Európy sa stáva nacistické Nemecko, voči ktorému nie je rozumné viesť otvorene nepriateľskú politiku a priliš sa medzinárodnopoliticky viazať na západné demokracie. Po štvrté, dozrieva čas na národnú revolúciu a historická príležitosť vyhlásiť samostatnosť je blízko, ako nikdy predtým.

Vojtech Tuka mal intuíciu, ktorým smerom fúka vietor a kam podľa toho stočiť plášť. Z pohľadu jeho vyhládok na návrat do vrcholovej politiky sa ocitol v správnom čase na správnom mieste. Keby sa po návrate z Čiech skutočne plnými dúškami pohrúžil do akademickej práce, ako pôvodne plánoval, druhá šanca by už nemusela prísť.

Záchrancu Európy videl v Benitovi Mussolinim, ktorý dokázal v priebehu pár rokov pretvoriť Taliansko na štát, aký Tuka považoval za temer dokonalý.

Namiesto zotavovania v piešťanských kúpeľoch sedel na prelome rokov 1938/1939 s viacerými ríšskymi činiteľmi a diskutoval s nimi o perspektívach osudu Slovenska. Z titulu predsedu novozaloženej Slovensko-nemeckej spoločnosti si 12. februára 1939 ako prvý slovenský politik potriasol pravícou s Adolfom Hitlerom a oboznámil ho so slovenskou otázkou a národnostnými problémami v ČSR. V Tu-

kovej zdanlivej politickej obratnosti sa pri tom všetkom ukrýva i poriadny kus pokryteckosti a prelietavosti. Tuka chcel vystupovaním pred slovenskou verejnosťou vzbudzovať dojem nenápadného politika druhej línie, ktorý neprejavuje záujem o skandovanie svojho mena nadšenými masami. Za farsádou hranej skromnosti a utiahnutosti sa však skrýval muž túžiaci po zadosťučinení a po vplyve.

NOVÝ ŠTÁT, NOVÉ POLE PÔSOBNOSTI

Po arbitrážnom knokoute si uvedomoval, že hľadanie akéhokoľvek alternatívneho riešenia budúceho spojenia Slovenska vo zväzku s Maďarskom nie je politicky, ani psychologicky múdra alternatíva. Od decembra 1938 začal spoločne s Alexandrom

Machom ako prvý otvorene agitovať za dovtedy nepredstaviteľné – samostatný slovenský štát. Národnodemancipačný proces k samostatnosti jednoznačne spel, no azda nikto nepredpokladal žalosť krátku, len päťmesačnú trvanlivosť autonómneho medzistupňa. Dovriešenie tohto procesu sa dialo pod klenbou mračien nerušeného pochodu totalitarizmu v Európe i na Slovensku.

Vďaka skutočnosti, že za ideou slovenskej nezávislosti nestálo širšie politické spektrum, ale len HSĽS, mohla ľudovodemokratická moc obnovenej ČSR po roku 1945 stotožňovať myšlienku samostatnosti s fašizmom a protičeskoslovenským separatizmom. Oprávnenosti takéhoto chápania ešte väčšmi napomohol charakter ľudáckeho režimu, ktorý ideu samostatnosti stvoril a dodával jej obsah. Ťažko teda hovoriť o nutnosti oddeľovať prvú modernú slovenskú štátnosť a totalitný ľudácky režim – v danom historickom kontexte to boli dve spojené nádoby. Zároveň si tu treba uvedomiť ďalšiu vec: bez úplnej štátnej samostatnosti by predstavitelia HSĽS mohli len sotva viesť politiku ľubovoľne podľa vlastného gusta, o čo im (ako vari každému politickému zoskupeniu) ne-

ČI UŽ DOBROVOLNE ALEBO „POD TLAKOM DOBY“,
POSTUPNÁ FAŠIZÁCIA SPOLOČNOSTI SA STÁVALA
KAŽDODENNOU REALITOU

pochybne išlo v prvom rade. Pripisovať teda Tukovi, Tisovi a ich kolegom honor akýchsi „otcov“ slovenskej nezávislosti je prinajmenšom diskutabilné a zaváňajúce dobovou mainstreamovou propagandou. Za niečo také sa určite nepovažovali ani oni sami. Mali dobre na pamäti, aké medzinárodné okolnosti viedli k rýchlemu osamostatneniu, a že skutočným otcom Slovenského štátu bol Adolf Hitler.

Vytvorenie samostatného Slovenského štátu dňa 14. marca 1939 utvorilo Vojtechovi Tukovi široké pole seberealizácie. Ľudácka garnitúra, zložená prevažne z príslušníkov strednej a mladšej generácie, nemala dostatočné skúsenosti s najvyššou politikou. Všeobecná rozhladenosť a jazykové znalosti vydláždili Tukovi cestu do premiérskeho kresla a neskôr i do kresla ministra zahraničných vecí. Objektívne, okrem odstaveného Karola Sidora a Ferdinanda Ďurčanského, ktorí padli do nemilosti Nemecka,

sa v ľudáckom tábore na tieto dve pozície mohol sotva šplhať iný silný konkurent.

ZLÝ TUKA, DOBRÝ TISO?

V historickej pamäti slovenskej spoločnosti je Tuka vnímaný ako „zlý duch“, snažiaci sa neustále hádzať poľená pod nohy „dobrému pastierovi“ Jozefovi Tisovi, ktorý sa usiloval bezpečne previesť svoj národ zamí-

noduché ani dnes, vyše 70 rokov od konca vojny.

Nahliadanie na rozpory v HSLS cez opozitá „dobrý Tiso – zlý Tuka“ však patrí do rozprávkového sveta, nie do kriticky uvažujúcej historickej vedy. HSLS v princípe fungovala ako každá iná strana v 19., 20. či 21. storočí. Neexistovala v nej jednotná, direktívne stanovená línia, ani dve krídla, ale hneď niekoľko vzájomne súperiacich

Vojtech Tuka bol spoločne s A. Machom najhluchším hlásnikom revolučného poriadku nacistickej „Novej Európy“ a dôsledného kopírovania národnosocialistických metód vo všetkých oblastiach života.

novaným poľom vojnovkej pohromy. Takáto zjednodušená reflexia pôsobenia bývalého premiéra korení v dlhodobom úsilí niektorých kruhov o Tisovu rehabilitáciu. Prijatý horký fakt prezidentovej politickej i morálnej zodpovednosti za všetky temné stránky vývoja Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945 nie je pre mnohých jed-

skupiniek. Zaužívaný a historiografiou osvojený koncept boja umierneného a radikálneho krídla je preto tiež pracovným zjednodušením. Vojtech Tuka bol v čase vrcholu svojich síl spoločne s A. Machom skutočne najhluchším hlásnikom revolučného poriadku nacistickej „Novej Európy“ a dôsledného kopírovania národnosocialistických

ÚČASŤ SLOVENSKÝCH VOJAKOV
NA VÝCHODNOM ŤAŽENÍ MALA UTUŽIŤ
TESNÉ SPOJENECTVO S NEMECKOM

mocní muži Slovenského štátu

JOSEPH GOEBBELS NA NÁVSTEVE U VOJTECHA TUKU V BRATISLAVE V ROKU 1941

metód vo všetkých oblastiach života. Ak sa chcel udržať na výslni, v podstate mu iná možnosť ani nezostávala. Nemcom boli jeho „martýrstvo“ a akademická erudícia ukradnuté – Ríša ho držala v hre najmä z dôvodu, že vyvažovalisky vplyvu v slovenskej politike, a tak vlastne nepriamo vytváral z naoko menej kompromisných „tisovcov“ povolnejších a servilnejších ľudí voči nemeckým požiadavkám všestranného rázu.

V kľúčových otázkach vnútornej politiky medzi tzv. Tisovým a Tukovým kridlom väčšinou nedochádzalo k zásadnejším diferenciám. Platilo to napríklad i o vzťahu k židovskej otázke. Jozef Tiso osobne neinicioval vypracovanie tzv. židovského kódexu, ani tzv. deportačného zákona (ako prezident na to beztak nemal dôvod), no po začiatku deportácií v marci 1942 jeho (ne)konanie a verejné prejavy nenaznačovali akýkoľvek nesúlad s Tukovým aktivizmom. Ani samotní Židia nevnímali Tuka a Tisa ako dva protipóly. „Nikdy som u Tisa nemala dojem, že nám chce pomôcť. On to robil vedome, z presvedčenia,“ skonštatovala na margo prezidentových postojov k Židom jedna z preživších pamätníčok holokaustu.

BOJ O MOC A TUKOV PÁD

Napokon, ani najčastejšie tematizovaný príklad rozporov medzi „tisovcami“ a „tukovcami“ o výklad termínu slovenský národný socializmus, zavedeného po salzburských rokovaníach, nebol ani tak konfliktom ideo-

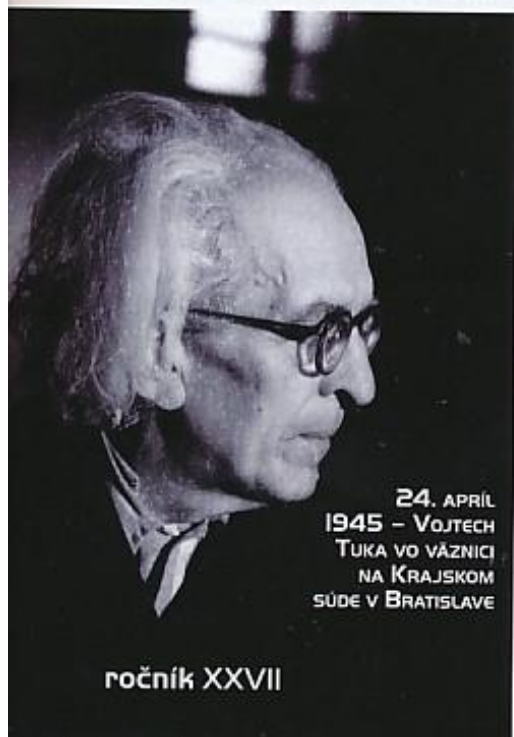
logického charakteru, ako obalom kypiacej vnútrostraníckej roztržky. Je prirodzené, že Tukove volania po zmene ústavy, zrušení snemu a reforme štátnej správy sa nemohli stretnúť s Tisovým porozumením. Tuka s Machom útočili na inštitúcie, predstavujúce v ich vtedajšej podobe spoľahlivú oporu prezidenta. Tiso sa pri prvej príležitosti so stranickou opozíciou poráľal. Prijatím nového zákona o HSLS 22. októbra 1942 bol predseda strany vyhlásený za vodcu, ktorý „určuje smer politiky strany a spôsoby, ako má Strana plniť svoje poslanie. Rozkazy, ktoré Vodca v tomto smere vydá, sú pre každého člena a funkcionára Strany záväzné.“

Nerešpektovaním ustanovení nového zákona mohla byť Tisova interná opozícia v HSLS obvinená z nedodržiavania platných zákonov, na čo si právny expert Tuka politicky netrúfal. S Tukovým postavením na domácej scéne okrem zákona v roku 1942 zakývala tzv. Sznackého aféra (útek Tukovho chránenca, vojenského pridelenca plk. Antona Sznackého do Maďarska) a v neposlednom rade zhoršujúca sa frontová situácia. Keď sa do toho pridali vážne zdravotné problémy, úradujúci premiér a minister zahraničných vecí sa pomalými krôčikmi začal z politického diania vytrácať. Od roku 1943 Tukovu premiér-

sku agendu postupne preberal zástupca predsedu vlády Alexander Mach. V septembri 1944 musel všetky vládne funkcie položiť. Mozgová mŕtvica a určite aj opadajúci elán mu v politike nedovoľovali pokračovať.

Vojtech Tuka bol v období Slovenskej republiky mimoriadne vyťaženým mužom. Okrem vládnych funkcií vykonával v troch akademických rokoch (1939/1940 – 1941/1942) funkciu rektora Slovenskej univerzity v Bratislave (premenovanej Univerzity Komenského), kde pôsobil aj pedagogicky ako profesor právnej filozofie a medzinárodného práva na Právnickej fakulte. Okrem toho viedol Seminár právnej filozofie, Seminár medzinárodného práva PrF SU (od roku 1942 reorganizované na ústavy) a Slovensko-nemeckú spoločnosť.

Povojnový osud druhého muža prvého slovenského štátu nikoho neprekvapil. Národný súd vymeral v tom čase už veľmi chorému a imobilnému Vojtechovi Tukovi podľa všeobecného očakávania trest smrti povrazom. Tuka po sebe okrem manželky a nedávno objaveného konta vo švajčiarskej banke zanechal veľmi rozporuplný životný príbeh. Príbeh, ktorý dokazuje, že hospodárenie vo viacerých politických sadoch prináša chvíľkovo výnosný zber, ale jeho úroda býva v konečnom účtovaní obvykle červivá.

24. APRIL 1945 – VOJTECH TUKA VO VÁZNICI NA KRAJSKOM SÚDE V BRATISLAVE